Het Frankrijk van de Tour

JEROEN WIELAERT

Het Frankrijk van de Tour

Uitgeverij De Arbeiderspers / Het Sporthuis
Utrecht · Amsterdam · Antwerpen

Copyright © 2010, 2013 Jeroen Wielaert

Copyright kaarten © Lansys, Erik Eshuis; met uitzondering van de overzichtskaarten bladzijden 18/19, 80/81, 344/345 en 520/521, copyright © Menno Bolder

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Franz Lisztplantsoen 200, 3533 JG Utrecht. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Franz Lisztplantsoen 200, 3533 JG Utrecht.*

Omslagontwerp: Steven van der Gaauw
Omslagfoto's: Jeroen Wielaert

ISBN 978 90 295 8731 0 / NUR 320, 489

www.arbeiderspers.nl

Départ

Ze staan opgesteld tussen de wijnranken, of in de etalages van bakkers en slagers, pal tegenover de Place d'Église. Ze hangen aan een hijskraan boven een glooiende akker of aan roestige balustrades boven afbladderende voorgevels aan de Rue Gambetta.

Fietsen, overal fietsen in Frankrijk en geen renner die erop zit, strijdend om Het Geel.

Racefietsen. Herenfietsen. Damesfietsen. Kinderfietsen. Beschilderde, of met crêpepapier versierde fietsen, geel, groen, rood-wit. Het is de volksvlijt van de zomer, in dorpen en dreven van Frankrijk, de huiskunst van het regionale Franse liefhebberspubliek. Elke zomer zijn ze weer vrolijk en blij met de doorkomst van hun Tour. De Ronde van de Fransen, nationaal erfgoed met altijd weer terugkerende kopzorgen, maar bovenal: een groots, monumentaal zomerfeest voor Frankrijk. De Tour de France, veel meer dan een harde etappekoers voor beroepswielrenners alleen.

Het land lag er altijd al, ver voordat het Frankrijk werd genoemd. Oergrond, gevormd door vele miljoenen jaren geologische aardbeweging, stuwing en plooiing die de Pyreneeën en de Alpen vormden; land verder omgrensd door de massieve watervlakten van de Atlantische Oceaan, de Middellandse Zee en de indrukwekkende Rijn, eeuwig stromend naar de lage afwaterlanden.

De eerste archeologische sporen van mensen dateren van zo'n twee miljoen jaar geleden. Op woest, naamloos gebied overleefden ze als nomadische jagers, vissers en boeren van wat de grond en het water te bieden hadden. Het land had

al de bekende trekken: bergen, vlakten en rivieren. Na 6000 voor Christus, toen de meeste vulkanen in het midden waren uitgespuwd, werd het het druk betwiste terrein van Kelten, Galliërs, Liguriërs, Grieken, Romeinen, Germanen, Hunnen, Arabieren, Engelsen, Spanjaarden, Italianen, Duitsers, Amerikanen, Belgen, Nederlanders. Inheemsen, zeevaarders, handelaren, invallers, veroveraars, bevrijders, ridders, rovers, roofridders, koningen, keizers, bisschoppen, opstandelingen, vervolgden, burgers, boeven, generaals, presidenten, toeristen.

En renners.

Frankrijk: genoemd naar de Franken, die in hun tijd nog lang niet het hele land bewoonden. Hun heersers gingen te paard en Parijs was nog niet veel meer dan een groot dorp op een eiland in de Seine. In 1903 werd het het immense thuisland van de Tour, verreden op dat grootse vehikel: de fiets, mirakels volksproduct van de industriële revolutie. Het idee voor de ronde was bedacht in Parijs, dat inmiddels enorm uitgegroeid was tot het opwindende, elektrische hart van de natie.

Het project wekte nationale Franse vervoering waar het in het begin niet zozeer hard, maar vooral vér fietsen was, over ongelooflijke afstanden door een land dat veel Fransen zélf niet eens kenden, omdat ze vooral provinciaals, of dorps waren.

De Tour is in dik honderd jaar door heel Frankrijk getrokken. In de eerste vijftig jaar ging het langs het patroon van de landkaart, bijna letterlijk langs de hoeken van de natie, de hexagoon. In de jaren vijftig begon de beweging naar binnen, naar La France Profonde. Bijna niets gaat de Tour te hoog, of te ver en daarom trekt hij sinds 1954 (Grand Départ Amsterdam) ook regelmatig over de landsgrenzen, vooral voor de expansie van de zakelijke belangen.

Als er geen grote Franse vedetten zijn is de Tour zélf zijn eigen grote Franse favoriet. Dan hebben de Franse fans naast die fietsen ook hun oude en nieuwe borden opgehangen: 'Vive Le Tour!'

De Tour is een eigen, niet louter sportief onderdeel van de moderne Franse geschiedenis. Een ronde van verhalen die steeds weer opnieuw de ronde doen, want de Tour is zo groot als zijn eigen repeterende historie, bij het schrijven van nieuwe. Dat gebeurt op vertrouwd terrein en jaar voor jaar met de vernieuwing van starts en aankomsten in niet eerder aangedane gemeenten.

Frankrijk is en blijft een prachtig, geaccidenteerd podium voor het straattheater van de fiets, dat zich langzaam genoeg verplaatst om kalm het fraaie decor te bewonderen. Er zijn mensen die niet van televisie houden en ook niet van de Tour, maar tijdens de Tour toch de televisie aanzetten om op reis te gaan door Frankrijk.

Ik heb als joch van twaalf in 1968 voor het eerst de Tour van dichtbij gezien. In Les Landes was het, de Sud-Ouest, op vakantie met mijn ouders en broers. Onder de naaldbomen, in de snikhitte, heb ik vlak voor mijn neus Jan Janssen voorbij zien komen, zonder enig idee dat ik de aanstaande, eerste Nederlandse winnaar van de Tour de France had gezien – zoiets

De auteur in gesprek met Jacques Augendre

was ondenkbaar. In die tijd waren de massale Nederlandse en Belgische volksverplaatsingen naar de Franse Ronde nog niet begonnen.

We bezochten op rustige koersloze dagen de Aubisque en de Tourmalet. Ik had hun namen al leren kennen, door de Tour. Zo is het voor veel mensen van buiten Frankrijk: bergen, steden hebben hun faam te danken aan hun ligging op de route van de Ronde.

In 2005 kwam ik in een Normandisch Village Départ Jacques Augendre tegen, de lopende encyclopedie van de Tour. Hij had meer dan vijftig Ronden gevolgd. Dik tachtig jaar oud was hij en onverminderd gepassioneerd. Hij zei: 'De Tour is een etalage! Door de Tour ziet iedereen het beste van Frankrijk. De steden, de dorpen, de landschappen, de bergen, de wijngaarden...'

In die etalage ben ik op reis gegaan. In Tourloze jaargetijden heb ik de afgelopen vier jaar veel documentatie doorgewerkt om na te gaan hoe de relatie tussen het land en de Ronde is gegroeid – een rode draad in het boek. Verder ben ik mijn herinneringen terug gevolgd en heb opnieuw de ronde gedaan door Frankrijk. Permanent herhaalde zich het gevoel dat ik een stad voor het eerst bezocht, terwijl ik er al vaker was geweest. Ik besefte dat ik tijdens de Tour meestal niet veel meer had gezien dan de locaties van start en finish – niet altijd de mooiste delen van een stad. Dan was ik dus wel in zo'n plaats bezig geweest, maar had hem niet echt bekéken.

Eén ding is tijdens de Tour de France in geen honderd jaar veranderd. Het bezoek aan een etappeplaats is altijd vluchtig, want de Ronde moet steeds weer verder naar de volgende. De tijd is te kort om een dergelijke plaats beter te bekijken. De helikopterbeelden bieden niet meer dan een blik van boven op kastelen en kathedralen en laten verder heel weinig van de kern eromheen zien. Daarom is het zo aardig om op de grond te blijven om betere indrukken van binnen te krijgen, ook door er meer tijd voor te nemen dan tijdens de Tour. Dat grondwerk ben ik gaan doen op de lange rondgang, soms alleen, maar meestal met Loes, lieve reispartner en kundig kaartlezeres. Daarbij zijn we over tal van historische kruispunten gekomen.

Dit is veel meer dan een wielerboek. Het is een boek over

La Haute Fourche

Commune de La Rosière
Mougel Cycles
MATRIX

de unieke plaats die 's wereld grootste wielerevenement inneemt in Frankrijk. Een verhalenbundeling over een herontdekkingsreis voor iedereen die van de Tour en van Frankrijk houdt, zónder de pretentie om volledig te zijn. Het is mijn Frankrijk van de Ronde, een tocht die altijd weer uitnodigt tot de volgende. De Tour de France houdt nooit op, het hele jaar door.

Bij de tweede uitgave

Het was verbazend en verheugend om te horen hoe vele lezers en lezeressen met de eerste editie op pad zijn gegaan. Er bleken er overigens ook genoeg te zijn die thuisbleven, om op de bank of in bed op reis te gaan door Frankrijk. Daarbij werden verschillende keuzes gemaakt. Ik hoorde van sommigen dat ze eerst de hun bekende steden, of gebieden hadden opgezocht. Anderen bladerden naar onbekende plaatsen en regio's. Het gebeurde ook dat ik sms'jes kreeg uit Frankrijk met bedankjes voor het plein of restaurant dat mensen met het boek in de hand hadden bezocht. Erg leuk was het om te horen dat het boek in een rugzakje mee was gegaan op een fietsvakantie. En dan waren er de historisch geïnteresseerden die eerst de gele bladzijden lazen, om daarna het land in te trekken.

Voor deze tweede, geheel geactualiseerde editie ben ik naar Corsica gereisd. Het Eiland van Schoonheid is voor het eerst in de Tourgeschiedenis op de route gekomen. Een mooier begin van de honderdste editie van de ronde was niet denkbaar.

Ik heb kleine fouten uit de eerste editie hersteld en veel feiten en verhalen toegevoegd die zich hebben voorgedaan sinds de verschijning in 2010. Daar kwam ook de ophef bij van de tumultueuze ontmaskering van Lance Armstrong, met alle gevolgen voor het imago van de sport en het evenement. De maffioze dopingsystematiek was weerzinwekkend en niet goed te praten, hoezeer Armstrong dat ook probeerde bij Oprah Winfrey. Anders dan USADA, UCI en de ASO heb ik besloten om zijn naam toch niet te schrappen uit de lijsten in dit boek. Ik deel de opvatting van veel kenners dat de Texaan in al zijn bedrieglijkheid de beste renner van zijn generatie was, in een fors veld vol medegebruikers. Met de door de instanties gehanteerde strengheid zou ik met schrappen kunnen beginnen bij 1903, met een heel drastische inkorting van de lijsten. De renners hebben hun prestaties geleverd met zweet en tranen, list en bedrog. Het hoort bij de loodzware opdracht die de Tour is.

Die bedriegers verdwijnen, zonder dat er louter engelen voor in de plaats komen. Het streven naar zuiverheid is wenselijk, maar zal nooit geheel slagen. Alleen het land blijft aanlokkelijk in de pure schoonheid die jaarlijks weer op zijn mooist zichtbaar wordt gemaakt tijdens die drie zomerse weken.

Dieper door de kernen

Tijdens de tocht over de route van 1903 ben ik met Fedor in die grote etappeplaatsen aangekomen, we hebben er gegeten en overnacht, maar er nauwelijks meer van gezien dan de locaties van aankomst en vertrek – de typische blikvernauwing van de Tour.

Het werd tijd om er terug te keren en er meer van te zien en te ontdekken. Een rondgang door karakteristieke stadskernen met straten, pleinen en gevels vol geschiedenis, veel méér dan Tourgeschiedenis.

Lyon

Ogenschijnlijk is er weinig veranderd op en om de Place Bellecour sinds die eerste juliavond in 1903 waarop Maurice Garin en de anderen er bijeenkwamen voor hun tweede rit. Het heeft hetzelfde, magnifieke oppervlak, nog steeds staat er het standbeeld van de Zonnekoning te paard en als vanouds is het uitzicht op de basiliek van de Notre-Dame-de-Fourvière. Zo groot als het is, houdt het een mooie beslotenheid door de

De Place Bellecour

1 Place Bellecour
2 Standbeeld Lodewijk de XIV
3 Place Ampère
4 Place Carnot
5 Place des Jacobins
6 Restaurants Les Enfants Terribles
7 Rue des Marronniers
8 Place Antonin Poncet
9 Place des Terreaux
10 Hôtel de Ville
11 Musée des Beaux Arts
12 Passerelle Saint-Vincent
13 La Basilique Notre Dame de Fourvière

hoge gevels aan alle zijden. Het is een grote, open doos in de stad, tussen de rivierarmen.

Op zaterdag 12 juli 2003 kwam het moderne peloton in dit onaantastbare decor samen voor het vertrek van de etappe naar Morzine. Toen liep het weer vol op het plein. De Place Bellecour is het mooist als het er leeg is, als er slechts enkelingen over deze stadsvlakte van gravel en asfalt gaan. Dan is het er aangenaam sereen in het hart van de almaar groeiende stad, de derde stad van Frankrijk.

De naam van het plein stamt van Bella Curia. Zo heeft het geheten tot de dertiende eeuw. In de zestiende eeuw is het het terrein geworden voor legerexercities. Onder Lodewijk XIV werd het de Place Royale. Het betekent nog altijd hetzelfde: Mooi Plein. Beter konden de naamgevers het niet noemen. Het oorspronkelijke Latijn komt uit de tijd van de Romeinen die de stad in 43 voor Christus bezetten en hem Lugdunum doopten. Daarvoor stond de plaats al zo'n zes eeuwen bekend als Condate, gesticht door de Kelten, op het knooppunt van de Saône en de Rhône. Het werd de hoofdstad van Gallië, met het voor die tijd gigantische bevolkingsaantal van honderdduizend. De Romeinen vestigden zich op de hoogte links van de Saône en legden er hun Forum Vetus aan (vandaar de naam Fourvière).

LYON
DE ERELIJST:
1903: Maurice Garin
1904: Michel Frédérick
1907: Marcel Cadolle
1908, 1909, 1910: François Faber
1947: Lucien Teisseire,
1950: Ferdi Kübler
1953: Georges Meunier
1954: Jean Forestier
1956: Miguel Bover
1962: Jacques Anquetil
1965: *Rik van Looy*
1991: GRAND DÉPART, Thierry Marie/Djamolodine Abdoujaparov
2003: Alessandro Petacchi

(Cursief: Belgische winnaar)

Door zijn ligging is het er altijd druk geweest, niet alleen de rivieren mengden zich, maar ook de mensen, uit alle windstreken, landen, continenten. Lyon was van nature een dynamische handelsplaats. In 1240 werd de stad autonoom, al snel, in 1271, beschermd door de koning van Frankrijk. Het bleef een open stad, een ontvangende stad, ook voor de Italiaanse vluchtelingen uit de vijftiende eeuw, die er de zijde-industrie introduceerden. Na hen kwamen de Medici's met hun hele financiële huishouding, en boekdrukkers uit Duitsland die in Lyon begonnen met de industriële vermenigvuldiging van de Reformatie. Zo werd het Woord mooi verspreid, maar dat betekende niet dat de protestanten veilig waren in Lyon. Integendeel, ze kregen te maken met vervolging en veel van hen ontvluchtten de stad en trokken naar Genève.

In de Tweede Wereldoorlog werd Lyon een centrum van verzet en vervolging. Er werden belangrijke illegale kranten gemaakt, maar tegelijk oefende de Gestapo zijn terreur uit onder leiding van Klaus Barbie. Deze ploert werd lang na de oorlog opgespoord in Bolivia en kwam in 1987 in Lyon voor de rechter.

Die dynamiek en openheid blijft het karakter van de stad bepalen. Het is te zien aan de permanente ontwikkeling van nieuwe wijken, met nieuwe bedrijvigheid achter nieuwe gevels – alles van glas en staal. Lyon blijft zich vernieuwen en koestert zijn oude hart, met respect en stijl. Ze hebben ook de ruimte, aan de oevers van de oude rivieren. Het is een rijkdom om bij alle stadsuitbreiding en verkeersontwikkeling (het vliegveld Satolas Saint-Exupéry van 1975, de metro van 1977, de TGV van 1981) trots te kunnen blijven op zoveel werelderfgoed, 'het best bewaarde geheim van Europa', volgens de Unesco.

De Bellecour is een goed vertrekpunt voor de stadsverkenning van het Presqu'Ile, het binneneiland van de oude stad. Eerst is er de lange Rue Victor Hugo, een kaarsrechte voetgangersstraat die in de moderne tijd niet meer de standing van zijn naam kan waarmaken en geheel in de alerte handelsgeest vol staat met de standaardwinkels van nu. Een aangename onderbreking is de Place Ampère, genoemd naar een grote stedeling, geboren in 1775: André-Marie Ampère, pionier van de elektriciteit. De straat van Hugo loopt uit op de Place Carnot, ruim, met fonteinen, kastanjebomen, bankjes en een fors standbeeld met Franse maagd. Het is het plein van het nieuwe station, uiteraard opgetrokken in glas en staal. Als alle stationsgebieden waar ook ter wereld is het ondanks de moderne gevels smoezelig, met zwervers, hangtypes, warrig volk. Er is een aardig Terras van Victor Hugo om in de stadsgids te kijken bij een frisse *pression*.

Na de terugkeer op de Bellecour begint aan de noordelijke overkant de Rue du Président Edouard Herriot. Deze man was burgemeester van 1907 tot 1957. Hij was een goede vriend van Tony Garnier, de architect die een belangrijk aandeel had in de stadsvernieuwing. Herriots straat loopt naar een veel interessanter stadsdeel. Daar opent zich eerst de Place des Jacobins. Centraal staat de grote fontein met de druipende standbeelden van de gematige revolutionaire notabelen Flandrin, Coustou, Audran en Melori. Zij herinneren aan de slachtpartijen en verwoestingen die in de wijk rond Bellecour hebben plaatsgevonden, omdat de terroristische Conventie van Parijs in oktober 1793 oordeelde dat Lyon niet spoorde met de Revolutie. 'Lyon bestaat niet meer,' riepen ze triomfantelijk in de hoofdstad. Nadat de revolutie daar haar eigen leiders met de guillotine het bestaan had ontnomen, begon Lyon weer aan de herbouw.

Schuin tegenover het jakobijnenmonument, in de diagonaal vanaf de straat van Herriot, begint de Rue Mercière. Deze straat is een levendige ader geweest van de vijftiende tot de negentiende eeuw, met de permanente activiteiten van handelsmensen, drukkers en herbergiers. Leuk om over te lezen, maar van de authentieke behuizing is bar weinig meer over – hier heeft de rigoureuze kaalslag van de twintigste eeuw de stadsgeschiedenis weggevaagd, ten faveure van spuuglelijke flatnieuwbouw.

Dieper in de Rue Mercière wordt het allemaal weer veel leuker, daar staan de restaurants knus naast en tegenover elkaar. Door de faam van Lyon als de culinaire hoofdstad van Paul Bocuse, meester van de Franse keuken, hangt er iets van koortsige wedijver over de straat. Het is zaak om rustig te blijven, een eigen keus te maken, in plaats van in te gaan op het lokkende personeel, gewiekste oude obers, kekke jonge meiden. Variëteit is er genoeg. Le Bistrot de Lyon (begonnen in 1896, volgens het bord), Chez Moss, Le Cyrano, Le Bouchon aux Vins, Bleu de Toi, Le Winch, Le Mercière, Les Enfants Terribles. De laatste is een goede keus. Volgehangen met prenten, leuke dames in de bediening, smakelijk eten, goede sfeer. Het kan ook heel matig zijn, *cuisine modale*, in dit soort zogenaamd authentieke straatjes.